

Професійна підготовка вчителя музичного мистецтва: від традицій до інновацій: зб. наук. пр. / Полтавський держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2008. – С. 22–25.

УДК 371.124:7

Соломаха С.О.

м. Київ

**Художньо-естетичний світогляд як чинник фахової підготовки
викладачів мистецьких дисциплін.**

Ключові слова: художньо-естетичний світогляд, викладачі мистецьких дисциплін, фахова підготовка, духовність особистості, культурні цінності, мистецька діяльність, художня потреба, естетичний ідеал.

Розробка методологічних засад професійного становлення вчителів мистецьких дисциплін вимагає пошуку нових підходів до розвитку їх особистісних якостей та формування світоглядних позицій засобами мистецтва. «Оскільки в державному стандарті закладена освітня галузь «Мистецтво», то ним не можна ігнорувати, бо це вкрай негативно позначається на духовному стані суспільства... Тому неодмінною реалізацією культурологічної парадигми в освіті є багатогранність фахової підготовки вчителів мистецтва та інших гуманітарних напрямів. Адже добра педагогічна ідея найбільш дискредитується не кваліфікованістю» [1, 30]. Важливою умовою професійного становлення вчителів мистецьких дисциплін є формування в них специфічного фахового світогляду шляхом інтеграції мистецької і психолого-педагогічної підготовки, організації неперервної професійної освіти та процесу індивідуального самовдосконалення.

Філософи, психологи, педагоги, культурологи та мистецтвознавці відзначають, що світогляд є осередком духовного світу особистості, її сутнісною характеристикою, вищою формою самосвідомості. Своєрідність особистості виявляється в її духовності. Людина стає особистістю лише за

умови, що зміст культурних цінностей людства як суспільної свідомості, стане надбанням її духовного світу. То ж завданням освіти є формування високоморальної, вільної й відповідальної особистості. Могутність індивідуальності, – підкреслював С. І. Гессен, – коріниться не в природній міцності її психофізичного організму, а в тих духовних цінностях, які проникають в душу, як завдання її творчих спрямувань. «Вся людина в цілому має сприйняти в себе цінності культури, – писав він, – має залучитися до них всією своєю сутністю й в служінні їм перетворити свій психофізичний організм. Якщо сукупність культурних цінностей назвати старовинним, дещо двозначним, разом з тим прекрасним ім'ям Духу, то зрозуміємо, що... занурена у формуючу її цілісність Духу, індивідуальність набуває тим самим певного характеру...» [2, 376-377].

Фахова підготовка викладачів мистецьких дисциплін передбачає розвиток художньо-естетичного світогляду, оскільки критерієм їхньої практичної діяльності пов'язана з навчанням і вихованням учнів та молоді засобами мистецтва й визначається здатністю фахівця сприймати, зберігати, перетворювати та використовувати художню інформацію, закарбовану у мистецьких творах у навчанні та вихованні учнів та молоді. Здатність діставати естетичне задоволення від діяльності, захоплюватися красою, цінувати прекрасне особливо виявляється у мистецькій (художній) діяльності особистості, формуючи художню потребу як соціально-естетичний феномен. «Мистецтво покликане розкрити істину в чуттєвій формі і тільки воно здатне задовольнити естетичну потребу, тому що втілює ідеальний стан світу. Загальна потреба в мистецтві виникає з розумного прагнення людини духовно усвідомити внутрішній і зовнішній світ, представивши його як предмет, у якому він пізнає своє власне «Я»[3,38]

О. М. Семашко, досліджуючи феномен художньої потреби, як різновиду естетичної потреби, відзначав, що художня потреба з'являється у особистості тоді, коли задоволені її первинні, субстанціональні потреби, коли настає хоча б часткова гармонія в системі потреб. Разом з тим (у соціальному

плані) потреба в гармонії особистості пов'язана з художньою потребою, є стійкою і постійною. «Задовольняючи засобами мистецтва, – пише він, – окремі соціальні потреби (пізнання, спілкування та ін.), художня потреба на естетичному рівні з'єднує їх знову як гармонійно задоволені, чим і породжує соціально-позитивний ефект в усій системі потреб» [4, 24]. Роль художньої потреби в розвитку художньо-естетичного світогляду особистості надзвичайно важлива, оскільки за допомогою мистецтва формується установка на естетичне відношення і сприйняття дійсності, на врахування і важливість естетичної специфіки. Художня потреба в мистецькій діяльності, на думку О. М. Семашко, породжує соціальну ситуацію, коли мистецтво стає засобом установки особистості на формування естетичного ідеалу, який відтворюється у її діяльності і стає предметом волі й індивідуальності, тому що «мистецтво, у вузькому розумінні, створює образ вищої досконалості життя. Тим самим художник підкреслює реальність досконалості, можливість її досягнення (що й породжує катарсис), утверджує особистість у переконанні, що належне може бути. Таким чином, суб'єкт отримує установку на універсальне відношення, до дійсності, що здатна стати реальним мотивом діючого суб'єкта і породити акт перебудови світу на засадах гармонії» [4, 28].

Отже, – робить висновок О. М. Семашко, – естетична потреба спрямована на гармонізацію відносин суспільства і середовища, а художня потреба – на оптимізацію відносин особистості і суспільства, на забезпечення процесу персоналізації, на розвиток самосвідомості і творчості особистості. Естетична і художня потреби діалектично взаємопов'язані, оскільки «сутність мистецтва – суспільно-етична. Якщо в природі естетичне й утилітарне не розмежовані, то мистецтво є особливою, чи не єдиною сферою естетичного, де воно концентровано виражене в установці на особливе гармонійне перетворення людини. Художник створює ідеал, що відповідає мірі людини, і за допомогою мистецтва задає еталон, зразок відношення до дійсності, вчить бачити і створювати красу в ній. Тому... *естетичне, творче багатство світу художника – основа розвитку і багатства художнього світу публіки.* Таким

чином, перетворення художнього в естетичне збагачує зміст естетичного та його потреби і викликає нову художню потребу в соціально-естетичному перетворенні. Тому, говорячи про розвиток художньої потреби, маємо на увазі її подвійний ефект: по-перше, самопородження художньої потреби як іманентної шляхом розвитку художніх здібностей до творчості і сприймання мистецтва, а по-друге, соціально-естетичний вплив, уміння ширше бачити і краще розуміти прекрасне в дійсності, що виявляється в універсальності естетичної здатності, в умінні до всього підходити з естетичною міркою. Художня потреба стимулює потребу діяти за законами краси, відповідно до міри предмета, міри дійсності... Мистецтво, таким чином, покликане: «переключати» художні потреби на естетичні; наповнювати їх соціально-естетичним нормативним змістом; створювати передумови для перетворення художньо-творчої активності на соціально-реальну» [4, 29-31]. Отже, мистецтво є одним з ефективних соціальних інструментів і засобів вирішення суперечностей у розвитку суспільних відносин на особистісному рівні, а значить і формою всебічної соціалізації, способом включення в систему суспільних відносин, адаптації до них і їх перетворення, найважливішим засобом піднесення духовного світу особистості.

Таким чином, універсальний характер мистецтва, на яке проектується і в якому відбиваються всі види суспільних відносин і потреб, пояснює природу поліфункціональності і генеруючий характер художньої потреби, як вагомого компонента світогляду особистості в цілому, й художньо-естетичного зокрема. Оскільки істинна художня потреба як потреба у гармонії є потребою в прекрасному, вона, таким чином, формує установку особистості на естетичне сприйняття дійсності, що виявляється у формі художньо-естетичного інтересу, спонукає до нового художньо-естетичного освоєння дійсності через діяльність у якій особистість набуває можливості для реалізації своїх ідеалів, поглядів, смаків, ціннісних орієнтацій та потреб на рівні художньо-естетичного досвіду (І. А. Зязюн), а відтак *художньо-естетичного світогляду* в якому ніби концентрується художньо-естетична

культура особистості, що формує естетичну поведінку (Л. С. Виготський), як підґрунтя духовного зростання.

І. А. Зязюн, висвітлюючи значення культури і культурного розвитку у формуванні гуманістичного світогляду, відзначає, що «основнішим з соціальних завдань культури взагалі і художньої, зокрема, є духовний розвиток особистості. Звичайно, ця функція властива і сім'ї, і школі, і громадським організаціям тощо. Що ж стосується художньої культури, то вона використовує для духовного розвитку особистий арсенал своїх специфічних засобів. Вона формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його у вигляді художніх образів, з допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства перетворюються в особистий досвід сприймаючої цієї образи людини, в органічні набутки її характеру» [5, 6].

Визначаючи рівень культури суспільства через рівень його духовного ідеалу, Йохан Хейзінга, писав: «для визначення культури лише там є місце, де ідеал, який її направляє виходить за межі й піднімається вище інтересів суспільства, що цей ідеал проголошує, культура має бути метафізично орієнтованою, або її взагалі немає» і далі: «...загальна оцінка культури як високої або низької визначається, мабуть, в глибині своїй не інтелектуальним і навіть не естетичним ідеалом, а етично-духовним. Культура не може визначатися високою, якщо вона навіть не створила техніки або скульптури, Але її такою не назвуть, якщо їй не хватає **милосердя**» [6, 264].

Ця думка великого нідерландського філософа спонукає до висновку про єдність естетичного та етичного у художньо-естетичному світосприйнятті особистості. Тією ж мірою, якою естетичне репрезентує сферу почуттів, етичне актуалізує волю – внутрішню здатність до зусиль, спрямованих на перетворення буття за законами Краси і Добра. Вони є взаємопов'язаними категоріями, оскільки естетичне спілкування з мистецтвом без етичного, морального моменту призводить до гедонізму – культури самодостатньої насолоди, позбавленої милосердя та співчуття, тоді як етика, позбавлена естетичного чинника набуває рис формалізму, категоричності, жорстокості.

Мистецькі твори завжди мають певне етичне спрямування, бо опосередковано, через сприйняття смислу, закарбованого в художньому образі, впливають на свідомість і підсвідомість особистості. Тому від рівня етичного смислу художнього твору залежить спрямованість світоглядних орієнтирів особистості, а відтак і його духовного впливу.

О. П. Рудницька, яка обґрунтувала філософські засади мистецької освіти була переконана в тому, що «...саме з поняттям духовності співвідноситься світоглядна позиція, яка санкціонує культурний спосіб життя, констатує сутність культури як сферу загальнолюдських цінностей і у такий спосіб виступає критерієм справжнього людського прогресу. Звідси випливає важливий висновок щодо необхідності формування в освітньому процесі гуманістичного світогляду, тобто розвитку таких якостей свідомості й діяльності людини, які акумулюють у собі знання та розуміння вищих духовних ідеалів, здатність керуватися ними на практиці» [7,56].

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Філіпчук Г. Г. Культурологічна основа сучасної освіти // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Спецвипуск ІУ / Матер. Міжнародної науково-практичної конференції.– Львів: ЛНАМ, 2007.–336 с.
2. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. ред. и сост. П. В. Алексеев.– М.: «Школа-Пресс», 1995. – 448 с.
- 3.Гегель Г. В. Ф. Эстетика.– Соч., т.14.-М., 1968 // Цит. по кн.: Семашко О. М. Соціологія мистецтва: : навч. посіб. – 2-ге видання., випр. І допов.– Львів: «Магнолія плюс», видавець СПД ФО В.М.Піча, 2006.– 244с.
4. Семашко О. М. Соціологія мистецтва: навч. посіб.– 2-ге видання., випр. І допов.– Львів: «Магнолія плюс», видавець СПД ФО В. М. Піча, 2006.– 244с.
- 5.Хейзинга Й. В тени завтрашнього дня // Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнього дня: Пер. с нидерл. / Общ. ред. и послесл. Г. М. Тавризян.– М.: Изд. группа «Прогресс», «Пресс-Академия», 1992.– 464с.

6.Зязюн І. А.,Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. для вчителів, студентів середніх та вищих навчальних закладів.– К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997.– 302 с.

7.Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. навч. посіб. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005.-360 с